

אמנות

ברזים מזהב, פיסקו על הקיר

מופע חדש מכניס את הצופים לבית שרלוט ברגמן במוזיאון ישראל, שנבנה כדי לשכן בו תורמת עשירה שהתקשתה להיפרד מהאוסף שלה

גלעד מלצר

פני כמה שנים, בטיוול באומבריה, הלכנו למוזיאון קטן שמקדש לאמנות האריגה הייחודית של חבל הארץ שבמרכז איטליה. את פנינו קיבלה מרתה ברוצטי, הנצר האחרון של משפחת אצולה. המוזיאון ע"ש סב"תה שוכן בחלק ממגור פרנציסקני מהמאה ה-14 שהוא ביתה של המ"שפחה, ובאגף אחר שלו היא גרה. הממלצים צדקו. זו פנינה. מחרוזת פנינים — המוזיאון, הבית, הסיפורים, והאריגים המופלאים. ומעבר להכל בעלת המקום שהדריכה אותנו והסיפור שסיפרה. בית בתוך מוזיאון בתוך היסטוריה. כן, הדרכה היא סוג של מיצג, עם טקסט וקהל ומרחב-במה, וכ" שהסיפור מעניין זה טריף. כמו במופע "בית ברגמן: A gallery Walk" שיום ופיתח הדיס עפרת לפסטיבל ישראל ומתבסס על הפורמט של סיור מודרך לתוך אחד הבתים המיוחדים בישראל. וכמו במוזיאון ברוצטי, כשנכנסים למופע-סיור ולבית צוללים למערה בולת של סיפורים חובקי עולם, אמנות ואמנים, כסף ואגו גדולים, היסטוריה וזיכרונות.

שרלוט ברגמן נולדה ב-1903 באנטוורפן למשפחת יהלומנים יהודים. יחד עם בעלה, הארכיטקט האנגלי לואיס ברגמן, היא הגיעה לארץ ישראל כבר בסוף שנות ה-20 והם טיילו רבות, ואט אט גם בנו אוסף אמנות עכשווי. כפי

שאומו אחד המומחים שמצוטטים על ידי המדריכה, או עוד אפשר היה לקנות את העבודות האלה. של פיסקו, הנרי מור, אלכסנדר קא' לדה, ז'ורז' בראק, אלכסנדר ארכי' פנקו והרבה ראו דופי שהיה חבר קרוב של הזוג.

למזלם של הברגמנים, כשפר"צה מלחמת העולם השנייה הם שהו בארצות הברית, ושם מהר מאוד שרלוט, "תרשו לי לקרוא לה שרלוט", כפי שחזרת ואומרת "המדריכה" נעמי יואלי באחת מהופעות המשחק המגוונות והמ"רשימות שראיתי בשנים האחרונות, הופכת את דירתם במנהטן לסלון תרבותי לחברה הגבוהה, כמו גם למעון תמיכה במדינת ישראל הצעירה.

ואכן, בעשורים הבאים המשי"כה ברגמן להגיע לישראל, גם אחרי מותו של בעלה ב-1955. כשהחלה לחפש בית בירושלים, שבה רצתה להעביר את שנות זקנתה, ראש העיר טדי קולק מצא טיעון כל פעם כדי להניא אותה מלרכוש. היתה לקולק תוכנית.

"תרשו לי לקרוא לה שרלוט", כפי שחזרת ואומרת "המדריכה" נעמי יואלי באחת מהופעות המשחק המגוונות והמרשימות שראיתי בשנים האחרונות

הוא שם את עינו על האוסף ובו מאות יצירות מודרניות ששרלוט המשיכה לאסוף, ובתמורה, היא תבנה את ביתה באחת הנקודות היפות בעיר: מעל עמק המצלבה, בגן האחורי של המוזיאון. על פניו, כולם מרוויחים: המוזיאון, או בצ"עדי הרב הראשונים, מקבל אוסף חשוב עם הרבה שמות גדולים, ושרלוט מקבלת את שירותי השמירה, השימור והתחזוקה של המוזיאון — שאחרי מותה יירש את הבית ותכולתו.

כפי שמתברר בסיור, ברגמן מצד אחד תיארה את הווילה המודרניסטית כ"בית שמאוד ראוי לחיות בו, אחד הבתים שה"כי ראוי לחיות בהם", אבל מצד שני סבלה מהיותו מבודד וסגור במתחם המוזיאון, ואף הרבתה להתלונן על העצים שהסתירו לה את הנוף למגור המצלבה. מה שנקרא, עיוורון של עשירים פי"נת צרות של פריוולגים. או כפי שהיא, או דמותה האפשרית, מס"פרת לקהל המבקרים, "הייתי רוצה להיות יוצאת דופן. הייתי רוצה להשיק. הייתי רוצה להיות אירוע יוקרתי, להרגיש חיה. הייתי רוצה לחיות כמו חפץ אמ"נות. האם לא יהיה זה נחמד לחיות כחפץ אמנות? הייתי רוצה להיות חפץ אמנות."

המוזיאון גם לא הכי מרוצה, כ"כפי שאומר (מגרונה של יואלי) המנכ"ל לשעבר "מכל האמנים שהכירה, לא הצליחה להשיג את

אספנית האמנות שרלוט ברגמן ליד ציורים בביתה. דוגמה ומופת לתרבות המודרנית
צילום: עליזה אורבך

היוקרה המעודנת והייחודית של הבית, תכולתו וההיסטוריה שלו — ומוזכר שאפשר לעשות בו אירועים אקסקלוסיביים — ובה בעת מפרקת באירוניה ארסית את הסנוביות המנוכר שהוא מש"דר למרות הניסיונות של בעלת הבית להפוך אותו ל... בית. אז זהו, שזה לא. הבית כולו הוא פריט מוזיאלי. כך נראה מבנה מגורים מודרניסטי של המעמד העליון, על העיצוב, החפצים והאמנות שבו. האלמנט החי היחיד הוא עץ הזית שבגינה הק"טנה, שמעבר לקיר הזכוכית, שם הדס עפרת מרפא-חובש-מתקן את ענפיו. בומן הסיור יואלי "נה"פכת" לסוכנת הבית שליוותה את ברגמן מאז עברה בסוף שנות ה-70 לבית, שעיצובו הפנימי

נעמי יואלי במופע. מחליפה תפקידים בוויטואוזיות
צילום: הילה פלשקס

הוא העתק מדויק של דירתה במ"נהטן; לראש מחלקת האבטחה של המוזיאון שבאחד הקטעים הקומיים מתמקד בפרטי המדים של הצוות ש"אני עיצבתי"; למ"ראינת וגם למרואיינים (מנכ"ל המוזיאון לשעבר, פרשן אמנות); לאוצרת צעירה שבעקבות התנ"פצות זכוכיות בבית נהפכה לידי"דה של הגברת הזקנה; לחברה ותיקה שמספידה אותה ועוד.

כשהיא בדמות המנכ"ל היא מספרת כיצד המחויבות ההדדית בין המוזיאון לברגמן הביאה גם צרות לא צפויים: "היא הביאה פסנתר כנף שלא עבר בדלת... אחר כך היא הביאה ברזים מזהב שאף אחד לא ידע איך להרכיב אותם... כל הזמן היו בעיות כאלה, ואף אחד גם לא חשב מה יהיו התוצאות של הדבר הזה. היא אישה מסכנה, גרה שם לבד. אני לא יודע אם היית שם בערב? זה מפחיד".

המופע מסכם שנים של מחקר, תכנון וכתיבה של חתן פרס יש"ראל, אמן המיצג הדס עפרת (אני

חושד שפרשן האמנות שיואלי מראינת-מדבררת הוא אחיו ד"ר גדעון עפרת). בעוד הסיור בין חדרי הבית — חדר פיקאסו, חדר מירן, חדר דופי — מלווה באנקדוטות מרתקות מחיים של מי שהיתה לאורך כל המאה ה-20 על ומאחורי הקלעים של הבמות המרכזיות של התרבות המודרנית, חמישה אמנים מתערבים או מגיבים למסופר.

מאחר שבעקבות גילוי פטרייה אגרסיבית בבית נאלצו להוריד יצירות רבות מהקירות, לבנות מטבח חדש ולסדר שוב את העי"צוב, כנרת חיה מקס, שנעזרה בתצלומים ובתרשימים, מחזירה עטרה ליושנה ומסדרת את הבית. "יום אחד אני מקבלת טלפון", מספרת יואלי בדמות עובדת המור"זיאון, "מדברת גברת ברגמן... ההליקופטרים של ביל קלינטון עוברים כל הזמן מעל הבית. הוא היה ב-visit state ונשברה אחת הזכוכיות בפטיו. ואני לא ידעתי מה לעשות. אני הייתי עובדת די חדי"שה, ואמרת: גברת ברגמן, את רוצה שאני אבוא לראות? היא אמרה: Yes please אז באתי לשם. היא הביאה מארצות הברית כל מיני חלקים של אינסטלציה. ויש"בנו ודיברנו, והיא הראתה לי את הבית, ופשוט היה ניצוץ בינינו, ומאז היינו חברות ממש ממש טר"בות. אז זה בגלל ההליקופטרים של קלינטון".

בחדר המוזיקה, שם ניצב אותו פסנתר כנף סורה, תליה קינן רוש"מת בפחם שתי וערב רשת מודר"ניסטית ענקית, בעוד גיא שרף מבצע יצירה מוזיקלית. הסלון של שרלוט קם לרגע לתחייה.

בחדר פיקאסו, שפעם איכסל יותר מ-400 עבודות קרמיקה של המאסטר הספרדי, הציבה הילה פלשקס שולחן על אוכבניים מסתור"בבים ועליו כלי חמר סדוקים, שבורים, מתפוררים. המדפים הריקים בחדר הם רק תזכורת מאובקת לתהילה שעברה מן העולם.

אבל לא. כי בית ברגמן הוא דוגמה ומופת לתרבות המודרנית, וטוב יעשה המוזיאון אם יפתח את השימוש בו וינגיש אותו בקביעות. הספר שמלווה את המופע הוא יצירה בפני עצמה, שמכילה את כל מהלך המיצג, כולל הפניות למקור"רות, טקסטים של האמנים, תיעוד מקורות היסטוריים, ולא פחות חשוב, קטלוג של כל אוסף ברגמן. כי המופע המרתק של הצוות ברא"שות עפרת ובכיכובה של יואלי שנמשך רק כשעה ישאיר אתכם עם תשוקה לעוד סיפורים, אמנות, מוזיקה, פעולות, היסטוריה.

עכשיו, אחרי שברגמן מתה, האוסף מאופסן, הבית דורש תחור"קה. עכשיו אומר אותו פרשן מפי יואלי, "לדעתי זה יותר מעניין מהכל... זה יהיה מעניין שתעשה עבודת היעדרות, עבודה על 'איפה שרלוט?' מה קורה לאדם אחרי מותו? מה קורה לאוסף שלו אחרי מותו?"

אז הנה, הם עשו זאת.

"בית ברגמן — A Gallery Walk"
מוזיאון ישראל, ירושלים

היה היתה כאן ציונות

מצודות משטרה מחוררות מתקופת המנדט הבריטי, מפעל חיפאי עם עבר מדמם ופוחלץ מעורר חלחלה של עובר אדם. הפרויקט הצילומי-אדריכלי המקוון של דנה אריאלי מתמקד ברוחות הרפאים של האידיאולוגיה הציונית

אנדרטה להרוגי הפיגוע בצומת מגידו. הרוג אחד הושכח מפני ש"נחשד" כערבי

אסתר זנדברג

הצירוף "הפנטום הציוני" מז' מין מראש תגובות קוט' ביות. מאחורי הכותרת משתרע פרויקט צילומי-אדריכלי שהשיקה בימים אלה ברשת ההיס' טוריזם וחוקרת האמנות הפרופ' דנה אריאלי. היא צילמה עדויות מתפוררות לקיומה של האידיאולוגיה הציונית, ולמעשה את דיוקנה של המדינה, האורחי והמיליטריסטי, וכל מה שביניהם. מאות התצלומים באתר יוצרים "רובד שנוכח-נפקד במרחבים הגיאוגרפים של המציאות הישרא' לית". או במילה אחת, פנטום. המר נח פנטום, או רוח רפאים, משמש בדרך כלל לתיאור משהו ערטילאי. הפנטומים הציוניים בפרויקט הם מוחשיים, וממשיכים להתקיים במצבי צבירה שונים גם אחרי "מותם".

המסע הצילומי שנמשך קע' שור, יוצא לאור בימים שבהם נד' מה שכל מה שנמצא כאן ועומד עדיין על תלו ייהפך עד מהרה לפנטום. התצלומים מתפרסמים באתר אינטראקטיבי, zionist.phantoms.photography, והגולשים מוזמנים להגיב. רבים נענים להזמנה ומוסיפים עוד רו' בד לתמונה.

לפרויקט הפנטום הציוני קד' מו מסעות צילום בין "פנטומים" אדריכליים נאציים ופשיסטיים באירופה ובמזרח הרחוק, שרידי בונקרים צבאיים, מבני שלטון, מוזיאונים וכדומה, המתאפיינים בסגנונות אדריכליים הנקשרים למשטרים הללו. הפנטומים, שר' בים מהם עומדים על תלם ולמר' בה התסכול מרהיבים ביופיים, הם אמצעי למחקר של אריאלי על קשרי הגומלין שבין אדריכ' לות, אמנות, חברה ופוליטיקה במשטרים דיקטטוריים. כמו בפ' רויקטים הקודמים, גם בנוכחי

התצלומים יפים ומלוטשים, מה שמחדד עוד יותר את המסרים הגלויים והסמויים. הם נחלקים לקטגוריות שהמכנה המשותף להן הוא ריקנות והתרוקנות, ודוק של עצב, נוסטלגיה וביקור' רת. בין אם אלה צילומים של מפעלים או כסיסי צבא, קמפוסים אקדמיים או חללי הנצחה, בין אם המבנים המצולמים ננטשו או שהם (עדיין) פעילים. את תשומת הלב המיידית מו' שכים הפנטומים בקמפוס האוני'

שמה של הקטגוריה "תנועת

חיידקים בצנצנות בקמפוס גבעת רם שירושלים. מה גידו מפגיני בלפור צילומים: דנה אריאלי

שביצעה הנהלת המגורות לפני כמה שנים בציפורים שליטקטו גרעיני תבואה סביב המגורה, ועורר סערה. עוד בין המפעלים, תצלום המבנה המקורי הנטוש של יקבי כרמל בראשון לציון – רומנטי' קה של המהפכה התעשייתית – שעקר לפני כמה שנים למרכז לוגיסטי "מצויד ומאובר" בפא' רק התעשייה אלון תבור, אחרי 130 שנה. עדויות אחרות הן מה' נה מפעלי האשלג הנטוש בקליה,

העבודה" אומר הכל עוד לפני שפותחים את התצלום הראשון. הסיווג מוקדש למפעלי תעשייה ברחבי המדינה, שנדמה שגם הפ' עילים שבהם עברו טראומה כל' שהי. כזה הוא התצלום של ממגורת דגון בחיפה, מהמבנים המפעילים בישראל, שהחזית הרוחבית שלה בדוגמת יהלומים מנוקדת בלהקת יונים. לכאורה, תמונה פסטורלית, שילוב של דו' מם וחי ומעופף. בפועל, זוהי תז' כורת מצמררת לירי ההמוני

ברסיטה העברית בגבעת רם, בר' קע סגירתה של הספרייה הלאומית. מצלמתה של אריאלי משוטטת ברחבי הקמפוס, ומתע' כבת בעיקר על הקרביים שבתוך המבנים ופחות על הארכיטקטור' רה הגלויה שלהם. מסדרונות חשוכים, מגדלי-מגירות שנראים כשיכונים המיועדים לפינוי-בי' נוי, פוחלץ מרופט של תנין יאור' שניצב מעל ספרי גיאוגרפיה נר' שנים, שורה של צנצנות במעב' דה, אולי סודית, המכילות

מפעל הזכוכית פניציה שהיה ספינת דגל של התעשייה המקור' מית ונסגר סופית ברקע הקורו' נה, מפעל חרסה הסגור בכאר' שבע, ועוד פנטומים ציוניים תע' שייתיים המציפים סוגיות שהן הרבה מעבר לגורל המבנים עצמם.

הקטגוריה "חללי זיכרון" מו' בילה את הצופה לאתרי תיירות שואה מקובלים כמו יד ושם ולו' חמי הגיטאות, אבל פוקדת גם את מרתף השואה בהר ציון ב'י' רושלים. המרתף הוא חריג. לא תיירותי. נטול אדריכלות או עי' צוב. העצב בלתי מתווך. המרתף מנוהל על ידי עמותה חרדית והשואה "שלו" היא לא לאומית ולא ציונית אלא יהודית-גלוית וקורעת לב. במיקומו בבניין שננטש במלמת העצמאות מצט' לבים שני נרטיבים, שואה ונכבה.

תחת הקטגוריה "מרחבי הנצ' חה" מתועדים אתרים שאי אפשר בלעדיהם כמו גבעת התחמושת, אבל גם אנדרטה דמוית קרוסלה ל-17 הרוגי פיגוע ההתאבדות בצומת מגידו ב-2002 (ללא שמו של אחד מבין הנרצחים, שהושכח ככל הידוע מפני ש"נחשד" כערבי).

מצעד הפנטומים הציוניים כו' לל עוד מצודות משטרה מחוררות

בתצלום של ממגורת דגון בחיפה נראית החזית מנוקדת בלהקת יונים. לכאורה, תמונה פסטורלית. בפועל, תזכורת מצמררת לירי שביצעה ההנהלה בציפורים שליטקטו שם גרעיני תבואה

מתקופת המנדט הבריטי, אוספי מזכרות וחפצים צבאיים ואורחים ברחבי הארץ, פוחלצים במוזיאוני טבע, בהם גם פוחלץ מעורר חלח' לה של עובר-אדם.

בסיסי צה'ל, נוכחות צבאית ביישובים אורחיים כמו האתר שלא ייאמן ששמו "כיכר הכפיר" בעיר באר שבע ובלבה מטוס מיראז' ממריא. יישובים בדואיים, תצורת המגורים שהיא נוכחת ובה בעת גם נעדרת". או במילים אחרות, כמעט הכל במקום הזה ששמו מדינת ישראל הוא סוג של פנטום. אפשר להוסיף לרשימה עוד כהנה וכהנה – שיכונים, קיבוצים לרבות נחל האסי, ערי פיתוח. לא נפקד גם מקומם של פנטומי תרבות ואמנות, פנטומי בילוי, פנטומי שופינג – הנוכחים הנעדרים הבאים שישרדו מעידן הקורונה.

"המין האנושי גרם לי להסתכל על האנושות מזווית חדשה"

על האנושות מזווית חדשה"

יובל נח הררי

חדש בחנויות הספרים